

ИСКОВЕТЕ ЗА ЗАЩИТА НА КОЛЕКТИВНИЯ ИНТЕРЕС НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ – ИНДИВИДУАЛНИ ИЛИ КОЛЕКТИВНИ ИСКОВЕ?

*Андреан Славчев**

I. УВОД

1. Настоящата статия има за цел да изясни в основни линии как е възникнал и как е уреден понастоящем институтът на колективния иск в сравнителноправен план.

След кратък анализ на международноправната уредба на колективните искове ще бъде посочено как са уредени колективните искови производства у нас и каква е съдебната практика в тази област.

2. Основната задача на статията е да посочи дали уредбата на исковете за защита на колективните интереси на потребителите представлява част от института на колективните искове, или се различава от него и представлява самостоятелно, специфично исково производство.

II. ТЕРМИНОЛОГИЧНИ УТОЧНЕНИЯ

3. В литературата и практиката съществува следното разграничение между част от колективните искове, които представляват същински колективни искове, и такива, които ги наподобяват:

• *Class action* („Класов иск“) – съдебно производство, при което множество лица предявяват индивидуално срещу един и същи ответник (едни и същи ответници) за сходни или свързани помежду си вреди един иск. Лицата обикновено имат възможността да се откажат от задължителното участие в процеса, за да избегнат обвързване с решението на съда. Такъв тип искове са характерни за САЩ.

• *Group action* („Групов иск“) – съдебно производство, при което множество лица предявяват индивидуални претенции относно свързани или общи въпроси, които следва да бъдат разгледани заедно с оглед на процесуална икономия. Лицата обикновено имат право да се включат в процеса (*opt-into*), ако желаят да се ползват от решението на съда. Този тип искове са допустими във Великобритания, но не са използвани често.

* Адвокат от Пловдив, редовен докторант по гражданско и семейно право в Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

• *Representative action* („Представителен иск“) – съдебно производство, което е иницирано от името на множество лица относно техни индивидуални претенции от представителен орган, най-често потребителска организация. Обикновено потребителските организации първо получават разрешение от съответните държавни органи да могат да предявяват тези искове. Този тип искове са допустими в множество европейски държави, включително в Република България.

• *Collective action* („Колективен иск“) – родов термин, означаващ всеки един от посочените по-горе видове производства или всякакъв друг вид процедура, която може да бъде реализирана от група лица или от тяхно име.

III. ИСТОРИЧЕСКО РАЗВИТИЕ И СРАВНИТЕЛНОПРАВНА УРЕДБА НА КОЛЕКТИВНИТЕ ИСКОВЕ

4. Предшественик на колективните искове е т.нар. колективен процес, както го нарича един от съвременните изследователи на историческото развитие на този процесуален институт. За първи път този вид процес се среща в Англия около 1200 г.¹ Този процес включвал група от физически лица, които предявявали претенция или били ответна страна по иск по английското обичайно право (*common law*). Тези групи от лица представлявали най-често съществуващи социални образувания като села, градове, енории, гилдии и др. За разлика от съвременните съдилища средновековните английски съдилища не поставяли под съмнение правото на ищците да предявяват права от името на общността или няколко нейни представители да защитават общността, т.е. предявяването на чужди права².

5. В периода 1400–1700 г. колективното производство постепенно от правило се превърнало в изключение. Развитието на концепцията за юридическото лице довело до това, че заможните поддръжници на корпоративната форма на упражняване на права станали недоверчиви към неперсонифицирани сдружения от лица, което от своя страна довело до възникване на модерното понятие за неперсонифицирана или доброволна организация³.

6. По време на Войната на Розите⁴ и след приключването ѝ имало периоди, през които обикновените съдилища често били парализирани, поради което се затруднявала и дейността на Court of Chancery. Тогава Star Chamber⁵ се превърнал в

¹ Така **Yeazell, S. C.** From Medieval Group Litigation to the Modern Class Action. New Haven: Yale University Press, 1987, p. 38.

² Пак там, 38–40.

³ Пак там, 124–125.

⁴ Поредица от войни в Англия между родовете Йорк и Ланкастър в периода 1455–1485 г.

⁵ Съд, който правораздава в кралския дворец в Уестминстър от края на XV до средата на XVII в. Състои се от членове на Частния съвет на суверена и от съдии от

изключителна юрисдикция по отношение на груповото правораздаване⁶. След 1850 г. парламентът приел няколко закона, основани на конкретни случаи, за да се решат проблеми, с които редовно се сблъскват някои видове организации (като акционерни дружества), както и с идеята повечето видове колективни спорове да бъдат отстранени. По същество след 1850 г. колективните искове във Великобритания са „мъртви“.

7. Колективните искове обаче оцелели в САЩ благодарение на влиянието на Върховния съд. Върховният съдия Доузеф Стори прокарва в шатското право идеята за необходимостта от колективните искове чрез становището си по делото *West v. Randall* (1820 г.)⁷ и обобщава дискусиата „за“ и „против“ колективните искове в две свои съчинения⁸.

Най-старият предшественик на колективния иск („класовия иск“⁹) в САЩ е бил уреден в чл. 48 от *Federal Equity Rules*¹⁰, обнародван през 1833 г. Разпоредбата

общите съдилища. Съдът е създаден, за да се гарантира справедливо прилагане на законодателството срещу обществено и политически значими лица, имащи такова влияние в обществото, че обикновените съдилища биха се поколебали да ги осъдят за извършени от тях престъпления.

⁶ Пак там, 125–132.

⁷ Вж. подробно у **Mason, P. W.** *Reports of cases argued and determined in the circuit court of The United States for the first circuit.* 2nd ed. Volume II, 1846, 181–208.

⁸ **Yeazell, S. C.** *Op. cit.*, 219–220.

⁹ *Class action*, или класовият, колективен, представителен иск, за който съществуват специални правила, се противопоставя на понятието *mass action*. Под *mass action* се разбира субективно съединяване на искове, при което няколко лица, чиито права произтичат от сходни факти, предявяват претенции с обща искова молба.

¹⁰ През XV в. се оформила практика страна по дело, която считала за неправилен съдебния акт, който се основава на *common law* да отправя искане до краля за ревизията му. Например: страната счита, че присъденото парично обезщетение, което намира основание в *common law*, не е достатъчно ефективно средство за защита срещу нарушител, владеещ земята ѝ. Вместо обезщетение лицето иска владелецът да бъде отстранен от имота. Исканията до суверена били препращани на лорд-канцлера, а покъсно бил създаден специален съд, който се наричал *Court of Chancery*. Тези искания до краля създали системата на *equity law* (*equity* – справедливост). Системата придобила това наименование, защото се считало, че правният спор се разглежда с оглед на правни принципи, основани на справедливостта, като допълнение на писаните закони. Съдилищата на правото (*Courts of Law* (*common law*)) можели единствено да присъдят парично обезщетение и да установят кой е собственик на съответен имот. *Court of Chancery*, от друга страна, имал правомощие да се произнесе дали страната да бъде осъдена да извърши нещо, да предаде нещо или да преустанови определени действия, както и относно спорове, свързани с *trust law*. Поради своята същност *equity law* и *common law* били често в конфликт – съдебните спорове продължавали с години, като често единият съд изразявал становище, различно от другия, макар още през XVII в. да било прието, че *equity law* има предимство пред *common law*. През периода

предвиждала т.нар. представителни искиве, при които броят на пострадалите лица бил твърде голям. Съдебният акт обаче няма обвързващо действие спрямо лица, които се намират в сходна правна ситуация, но не са взели участие в производството. Практически това обезсмисляло съществуването на този вид иск¹¹. В рамките на десетилетие Върховният съд на САЩ, игнорирайки буквалното тълкуване на разпоредбата на чл. 48, позволил при определени обстоятелства решението по колективния иск да има действие и спрямо лица, които не са участвали в производството¹².

В началото на ХХ в. чл. 48 бил заменен с чл. 38, който бил част от реформата на процесуалните правила през 1938 г., при която федералните съдилища сливат процесуалните правила за разглеждане на искиве, основани на *common law* и на *equity law*. Член 38 от Federal Equity Rules бил запазен като чл. 23 от Федералния закон за гражданското съдопроизводство.

8. През 1966 г. чл. 23 от Федералния закон за гражданското съдопроизводство претърпява съществено изменение. Както средновековният групов иск обвързвал всички членове на групата независимо от това дали те са участвали в производството пред съда, съвременният класов иск обвързвал всички членове на класа освен тези, които са избрали да се откажат от него по начин, уреден в закона.

Консултативният комитет, който създал проекта за изменение на чл. 23 от Федералния закон през средата на 60-те години, бил повлиян от два фактора. Първият фактор за промяната било виждането на Хари Калвин-младши и Маурис Розенфелд¹³, изложено в публикувана от тях през 1941 г. статия. В нея било посочено, че

1873–1875 г. двата вида съдилища били обединени със Закон за съдебната власт, като при противоречие между *common law* и *equity law* последното имало предимство.

В САЩ съществували две паралелни системи: 1. Системата на *common law*, която уреждала искиве за присъждане на обезщетение, като делото се разглеждало с участието на съдебно жури при отправено искане от която и да е от страните, и 2. Системата на *equity law*, която създава средство за защита, отговарящо на конкретното нарушено субективно право, включително налагане на забрани, а делото се разглеждало само от съдия. Това разделение просъществувало до ХХ в. Всеки федерален съдия можел да разгледа дело от който и да е вид, но искът можел да намери основание само в *common law* или само в *equity law*, като процесуалните правила за разглеждането на исковите били различни. Това разделение създавало проблем, когато дадено дело изисквало едновременно присъждане на парично обезщетение и осъждане на ответника да извърши нещо или да преустанови определено поведение. През 1937 г. новият Федерален кодекс за гражданското съдопроизводство обединил *common law* и *equity law* в един иск, наречен „граждански иск“. Разделението между двата иска продължава да съществува – по дела за парично обезщетение делото може да се разгледа от съдебни заседатели, а останалите осъдителни искиве се разглеждат само от съдия.

¹¹ Пак там, р. 221.

¹² Пак там, 221–222.

¹³ Хари Калвин-младши (1914–1974) – професор по право в Чикагския универси-

колективното исково производство, иницирано от определени акционери, но от името на всички акционери на дружеството, би могло ефективно да допълни държавната регулация на пазарите на ценни книжа и други подобни пазари¹⁴. Вторият фактор бил разрастването на афроамериканското движение за граждански права, на движението за защита на околната среда и движението за защита на правата на потребителите¹⁵.

Организаторите на тези движения, както много други лица през 60-те, 70-те и 80-те години, използвали колективния иск като средство за постигане на свои цели. Като пример за влиянието на движението за опазване на околната среда се посочва, че през 1978 г. в екологичното законодателство е преписано цялото правило на чл. 23¹⁶.

9. Съгласно чл. 23 от федералния закон към настоящия момент един или повече от членовете на класа (колектива) можели да предявят иск или да отговорят по иск като представителна страна от името на всички членове само ако:

(1) класът е толкова многоброен, че присъединяването на всички членове като страни по делото е неизпълнимо (*numerosity*);

(2) съществуват правни и фактически въпроси общи към класа (*commonality*);

(3) претенциите или защитата на представителните страни са типични за претенциите или защитата на класа (*typicality*) и

(4) представителните страни справедливо и адекватно ще защитават интересите на класа (*adequacy*)¹⁷.

Освен тези четири изисквания трябва да е налице и някое от тези условия:

1. Завеждането на индивидуален иск или защитата по индивидуален иск срещу членове на класа (колектива) ще създаде риск от:

(а) противоречива или различна съдебна практика по отношение на членовете на класа (колектива), която ще установи несъвместими стандарти на поведение за страната, която се противопоставя на класа; или

(б) правораздаване по отношение на членовете на отделните класове (колективи), което от практическа гледна точка би имало отношение към интересите на останалите членове на класа (колектива), които не са страни по отделните производства,

тет, адвокат. Маурис Розенфелд (1914–2005) – адвокат. Автори на статията *The Contemporary Function of the Class Suit*. – *The University of Chicago Law Review*, June 1941, Vol. 8, №, 684–721.

¹⁴ Пак там, р. 232.

¹⁵ Пак там, 240–244.

¹⁶ Пак там, 244–245.

¹⁷ За условията вж. решението от 20.06.2011 г. по делото *Wal-Mart Stores, Inc. v. Dukes et al* на Върховния съд на САЩ (достъпно на <http://www.supremecourt.gov/opinions/10pdf/10-277.pdf>).

или значително би нарушило или попречило на възможността им да защитят своите интереси.

2. Страната, която се противопоставя на класа (колектива) е действала или е отказала да действа по причини, които се прилагат по принцип към класа, така че окончателното осъждане или съответстващата установителна сила на решението да е подходяща за класа като цяло, или

3. Съдът намери, че общите правни и фактически въпроси за членовете на класа (колектива) преобладават над всякакви въпроси, засягащи само отделни членове, и че един класов (колективен) иск превъзхожда други възможни средства за справедливо и ефективно произнасяне по правния спор. Въпросите, отнасящи се до тази преценка, включват:

(а) интересите на членовете на класа (колектива) за индивидуално водене на индивидуален иск или защита по индивидуален иск;

(б) етапа и естеството на всеки съдебен спор относно правния спор, който вече е започнал от или срещу членовете на класа (колектива);

(в) целесъобразност на концентрирането на претенциите в един процес; и

(г) вероятните трудности при воденето на класовия (колективния) иск.

Развитие на колективните иски в Европа

10. В консервативна Европа (с изключение на Обединеното кралство) колективното исково производство трудно си пробива път в правната действителност на държавите от континента.

Швейцарското законодателство например не позволява каквато и да е форма на колективни иски. В предложението на правителството за приемане на нов Федерален граждански процесуален кодекс през 2006 г., с който да бъдат заменени кодексите на различните кантони в областта на гражданското съдопроизводство, напълно е изключено въвеждането на колективните иски¹⁸.

11. В началото на XXI в. иски за защита на колективните интереси са въведени в 18 държави – членки на Европейския съюз (ЕС) – Република Австрия, Репуб-

¹⁸ Правителството на Швейцария изразява следното становище относно колективните иски: „Чуждо е на европейската правна мисъл да разреши някой да упражнява права от името на голяма група лица, ако те не участват в производството като страни по иска (...). Още повече колективният иск е противоречив дори в държавата, откъдето произхожда – САЩ, поради това, че може да създаде значителни процесуални проблеми (...). В заключение, с колективния иск може открито или не да се злоупотреби. Сумите, които се претендират, обикновено са огромни, така че ответникът може да бъде принуден да признае иска, ако не иска да бъде изправен пред внезапна значителна задлъжнялост или неплатежоспособност (т.нар. правно изнудване)“ – вж. на <https://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2006/7221.pdf>, p. 7290.

лика България (през 2006 и 2008 г.), Кралство Дания (2005, 2008 и 2010 г.), Република Финландия (2007 г.), Република Франция, Федерална република Германия, Република Гърция, Република Унгария (2009 г.), Република Италия (2009 г.), Република Литва (2003 г.), Кралство Нидерландия (2005 г.), Кралство Белгия (2014 г.), Република Полша (2010 г.), Република Португалия, Кралство Испания, Кралство Швеция (2003 г.), Република Малта (2012 г.) и Обединеното кралство (в Англия и в Уелс).

Във всички посочени държави съществуват искове за защита на колективните интереси на потребителите. По-голяма част от държавите въвеждат исковете с оглед на политиката на Общността, сега Съюза, за защита на правата на потребителите.

За уеднаквяване на режима на тези искове и създаване на по-пълна защита на потребителите през 2008 г. Европейската комисия (ЕК) предлага въвеждането на представителни искове, които да се предявяват от квалифицирани организации, като например сдружения на потребителите, държавни органи или професионални сдружения, от името на установени или – в много ограничени случаи – установими лица, претърпели вреди. Тези организации следва да са или официално определени предварително, или упълномощени от държава членка на *ad hoc* принцип за определено нарушение на антиitrustовите правила, да предявят иск от името на някои или на всички свои членове.

Второто предложение е въвеждането на класови (колективни) искове с право на участие (*opt-in*¹⁹), при които претърпелите вреди лица изрично решават да обединят своите индивидуални искове в един иск. ЕК изрично подчертава, че не следва да бъде отречено правото на потребителите да предявят индивидуално своите претенции²⁰. През 2008 г. ЕК публикува Зелена книга относно колективната защита на потребителите²¹, в която са разгледани действащите към този момент средства за колективна защита в държавите членки и актовете на Общността относно този вид защита, както и евентуалното създаване на общностен акт, който да предвижда колективен иск за присъждане на обезщетение на потребителите.

¹⁹ Двете големи системи относно участниците в колективен процес се означават *opt-out* и *opt-in*. При системата на право на отказ (*opt-out*) всички членове на колектива са обвързани от действието на съдебното решение, освен ако (при определени условия) не упражнят правото си на отказ от обвързващата сила на решението. При системата на право на участие (*opt-in*) се позволява в определен срок членовете на групата да заявят участие в процеса, за да има действие решението спрямо тях.

²⁰ Вж. Бяла книга относно исковете за обезщетение за вреди при нарушаване на антиitrustовите правила на Европейската общност, 4–5, достъпна на http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/files_white_paper/whitepaper_bg.pdf.

²¹ Достъпна на <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2008/BG/1-2008-794-BG-F1-1.Pdf>.

На 11 юни 2013 г. ЕК приема Препоръка за общи принципи на механизмите за колективни иски за преустановяване на нарушения и колективни иски за обезщетение в държавите членки, свързани с нарушения на правата, предоставени съгласно правото на Европейския съюз, която има следната цел: „Всички държави членки следва да разполагат както при исковете за преустановяване на нарушения, така и при тези за обезщетение, с национални механизми за колективна защита, които спазват основните принципи, посочени в настоящата препоръка. Тези принципи следва да са общи за целия Съюз, при спазване на съответните правни традиции на държавите членки. Държавите членки следва да гарантират, че производствата по колективните иски са равноправни, справедливи, своевременни и не са недостъпни скъпи“²². Препоръката предвижда, че „колективен иск“ е: i) правен механизъм, който дава възможност да се търси прекратяването на незаконно поведение съвместно от две или повече физически или юридически лица или от организация, която има процесуална легитимация да предявява представителни иски (колективен иск за преустановяване на нарушение); ii) правен механизъм, който дава възможност да се търси обезщетение съвместно от две или повече физически или юридически лица, които претендират, че са били увредени в ситуация на масова вреда, или от организация, която има процесуална легитимация да предявява представителни иски (колективен иск за обезщетение)“. Според Препоръката „представителен иск“ е иск, който е заведен от представителна организация, *ad hoc* сертифицирана организация или публичен орган от името и за сметка на две или повече физически или юридически лица, които претендират, че са изложени на риск от вреди или са били увредени в ситуация на масова вреда, като тези лица не са страни по производството“. Съгласно съображение 38 от препоръката държавите членки следва да предприемат необходимите мерки за прилагането на принципите ѝ най-късно до 26 юли 2015 г.

12. През 2014 г. е приета Директива 2014/104/ЕС на Европейския парламент и на Съвета относно някои правила за уреждане на иски за обезщетение за вреди по националното право за нарушения на разпоредбите на правото на държавите членки и на Европейския съюз в областта на конкуренцията. Съгласно чл. 2 от директивата „иск за обезщетение за вреди“ означава иск съгласно националното право, с който пред национален съд се предявява претенция за претърпени вреди от лице, което твърди, че е увредено, или от лице, което действа от името на едно или няколко лица, за които се твърди, че са увредени, когато правото на Съюза или националното право предоставя тази възможност, или от физическо или юридическо лице, което е правоприемник на лице, за което се твърди, че е увредено, включително и лицето, придобило правото на иск“. Под „увредено лице“ следва да се разбира

22

Вж. на <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:32013H0396>.

„...лице, което е претърпяло вреда, причинена вследствие на нарушение на конкурентното право“. Директивата следва да бъде транспонирана до 27 декември 2016 г.

13. Съгласно чл. 46 от ГПК на Руската федерация от 2002 г.: „В случаите, предвидени от закона, държавните органи, общинските органи, сдружения и граждани имат право да се обърнат към съда с искане за защита на правата, свободите и законните интереси на други лица, по тяхно искане или за защита на правата, свободите и законните интереси на неопределен брой лица“.

Косвено възможността да се обърнат към съд групи лица се предоставя в редица други закони, като например Федералния закон от 23.06.1999 № 117-ФЗ „Относно защита на конкуренцията на пазара на финансови услуги“. Съгласно действащия до юли 2006 г. Федерален закон от 6.18.1995 № 108-ФЗ „Относно рекламата“ (чл. 26) Федералният антимонополен орган има право да се обърне към съда с иск за защита на правата и интересите на неопределен брой потребители. Член 46 от Закона за защита на потребителите от 7.02.1992 № 2300-1 също позволява воденето на иск за защита на колективните интереси, но само за установяване на нарушението, а не и за обезщетяване на колектива.

В чл. 40 ГПК е предвидено, че иск може да бъде предявен съвместно от няколко лица или срещу няколко лица (процесуално съучастие). Процесуалното съучастие се допуска при наличието на три кумулативни условия:

1. предмет на спора са общи права или задължения на няколко ищци или ответници;
2. правата и задълженията на страните имат общо основание;
3. предмет на спора са еднородни права и задължения.

Всяка от страните се конституира поотделно, съучастникът може да възложи на един или няколко от другите съучастници упражняването на процесуални права от негово име.

Източна Азия

14. В Япония искове за защита на колективните интереси на потребителите са допустими съгласно изменение от 2006 г. на Закона за потребителските договори. Според чл. 23 от закона квалифицирано сдружение на потребителите може да упражни правото си да поиска преустановяване на действия, с които се нарушават правата на потребителите, като броят на засегнатите потребители е неуточнен. Специално внимание трябва да се обърне, че организацията за защита на потребителите съгласно чл. 13 от закона се създава за защита на правата на неопределен кръг потребители, изразяваща се в преустановяване на нарушения и възстановяване на предишното положение.

Със Закон за специалните разпоредби относно гражданските процесуални правила за колективно възстановяване на имуществени вреди, претърпени от потребители (Закон № 96 от 2013 г.), който ще влезе в сила през 2016 г., се позволява на потребителски организации да предявяват пет типа искове за защита на колективните интереси на потребителите, наречени *Kyotsuu gimu* (общи задължения). Те са: 1. Искове за изпълнение на договорни задължения; 2. Искове за неоснователно обогатяване; 3. Искове за вреди, причинени от просрочията на договорните задължения; 4. Искове за щети, дължащи се на дефект на стока; 5. Исковете за вреди, причинени от незаконосъобразни актове (*Fuhoukou*). Колективни искове обаче не може да се предявяват за всички видове вреди. От обсега на колективните искове са изключени *Kakudai songai* (закономерни щети), *Jinshinsongai* (физическо нараняване), *Isharyou* (болки и страдания) и пропуснати ползи²³.

15. Съгласно чл. 55 ГПК на Китайската народна република, когато предметът на иска е от една и съща категория и броят на лицата, съставляващи една от страните по делото, е голям, но неопределен в момента на предявяване на иска, народният съд може да издаде публично съобщение, в което се посочват данните, включително претенциите по делото, и да информира тези, които имат право да участват в делото, за да заявят правата си в народния съд в рамките на определен срок. Лицата, които са заявили правата си, могат да участват в делото, както и да изберат измежду тях общ представител. Особеното е, че решението се прилага и за лицата, които не са регистрирали своите права, но са образували съдебни производства по време на давностния период, започнал да тече след решението.

С изменение на Закона за защита на правата и интересите на потребителите от 2013 г. е въведено правото на Китайската асоциация на потребителите и на потребителски организации, създадени в провинциите и автономните региони и контролирани директно от общините, да предявяват пред народните съдилища искове за защита на нарушените права и законни интереси на потребителското общество (чл. 47).

През 2014 г. е изменен и Законът за опазване на околната среда. Според чл. 58 от закона организации, които отговарят на посочените в разпоредбата специални изисквания, могат да предявят иск срещу лицето, от чието действие, респ. действия, е причинено замърсяване на околната среда, екологична вреда или вреда на публичния интерес.

16. В Република Корея също са допустими колективни искове. Съгласно чл. 53 от Гражданския процесуален закон множество лица, имащи общ интерес, могат да

²³ Така **Madderra, M. J.** The new class actions in Japan. – Pacific Rim Law & Policy Journal Association, Vol. 23 № 3, 795–830, достъпен на <http://digital.law.washington.edu/dspace-law/bitstream/handle/1773.1/1379/23PRLPJ0795.pdf?sequence=1>.

посочат измежду тях едно или повече лица, които да участват в производството като страна или страни от името на множеството. През 2004 г. е приет специален закон за колективните иски за вреди при търгуването на ценни книжа (Securities-related class action act).

IV. КОЛЕКТИВНИ ИСКОВЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

17. За първи път защитата на колективен интерес е уредена в Закона за уреждане на колективните трудови спорове²⁴. Законът предвижда реда за уреждане на колективните трудови спорове между работници и работодатели по въпроси на трудовете и осигурителните отношения и жизненото равнище. В колективните трудови спорове работниците се представляват от органите на техните професионални организации, а работодателите – от съответните ръководители, освен ако страните са упълномощили други органи или лица. Ако страните не постигнат доброволно уреждане на спора, всяка от страните може да отнесе спора към арбитраж. Арбитражното решение има правораздавателен характер и се ползва със сила на пресъдено нещо²⁵.

Няколко години по-късно с оглед на европейската тенденция за защита на потребителите е приет Закон за защита на потребителите и за правилата за търговия²⁶. В чл. 51 от закона е предвидено, че иск за защита на интересите на потребителите може да предяви всеки потребител, група потребители, сдруженията на потребители или Комисията по търговия и защита на потребителите. Предвидените иски са два:

1. за преустановяване на нарушенията по този закон или по други закони, които пряко или косвено защитават интересите на потребителите, и

2. сдруженията на потребителите имат право да предявяват иск за обезщетение на вредите, причинени на колективен интерес на потребителите вследствие на нарушение по този закон, или по други закони, които пряко или косвено защитават интересите на потребителите. Полученото обезщетение може да бъде изразходвано само за защита на интересите на потребителите.

В действащия Закон за защита на потребителите (ЗЗП)²⁷ са уредени няколко

²⁴ Обн., ДВ, бр. 21 от 13.03.1990 г., изм., бр. 27 от 5.04.1991 г., изм., бр. 57 от 14.07.2000 г., доп., бр. 25 от 16.03.2001 г., в сила от 31.03.2001 г., изм., бр. 87 от 27.10.2006 г., доп., бр. 7 от 24.01.2012 г.; доп., бр. 79 от 13.10.2015 г., в сила от 1.11.2015 г.

²⁵ Така **Мръчков, В.** Трудово право. 7. прераб. и доп. изд. С.: Сиби, 2010, с. 860.

²⁶ Обн., ДВ, бр. 30 от 2.04.1999 г., в сила от 3.07.1999 г., изм. и доп., бр. 17 от 21.02.2003 г., доп., бр. 19 от 28.02.2003 г., изм., бр. 42 от 17.05.2005 г., отм., бр. 99 от 9.12.2005 г., в сила от 10.06.2006 г.

²⁷ Обн., ДВ, бр. 99 от 9.12.2005 г., в сила от 10.06.2006 г., посл. изм., ДВ бр. 74 от 2016 г.

вида защита на колективния интерес. Законът за потребителския кредит²⁸ и Законът за предоставяне на финансови услуги от разстояние²⁹ изрично препращат към възможната колективна защита, предвидена в ЗЗП при нарушения на специалните закони.

Търговският закон с изменение от 2007 г. в чл. 74, ал. 4 също предвижда колективно производство.

Принципна уредба на колективните иски бе дадена с приемането на ГПК от 2007 г. (глава тридесет и трета).

V. ЗАЩИТА НА КОЛЕКТИВНИТЕ ИНТЕРЕСИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ

18. Според чл. 1 от Директива 98/27/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 19.05.1998 г. относно исковите за преустановяване на нарушения с цел защита на интересите на потребителите³⁰ директивата цели да сближи законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки по отношение на исковите за преустановяване на нарушения, посочени в чл. 2, **целящи защита на колективните интереси на потребителите, включени в директивите, посочени в приложението, с оглед осигуряване безпрепятственото функциониране на вътрешния пазар.**

Съгласно съображение 2 от директивата понятието „колективен интерес“ *„означава интерес, който не включва натрупването на интереси на отделни лица, които са засегнати от нарушение; като имат предвид, че това не засяга делата, заведени от отделни лица, увредени от нарушение“*. Според съображение 3 от Директива 2009/22/ЕО, която отменя Директива 98/27/ЕО, *„колективни интереси означава интереси, които не представляват обикновен сбор от интереси на отделни лица, които са засегнати от нарушение“*. Член 2 от новата директива е идентичен с този от отменената³¹.

²⁸ Обн., ДВ, бр. 18 от 5.03.2010 г., в сила от 12.05.2010 г., изм. и доп., бр. 58 от 30.07.2010 г., в сила от 30.08.2010 г., изм. и доп., бр. 91 от 20.11.2012 г., в сила от 1.01.2013 г., изм. и доп., бр. 35 от 22.04.2014 г., в сила от 23.07.2014 г., изм. и доп., бр. 61 от 25.07.2014 г., в сила от 25.07.2014 г., изм., бр. 14 от 20.02.2015 г., изм., бр. 57 от 28.07.2015 г., изм., бр. 59 от 2016 г.

²⁹ Обн., ДВ, бр. 105 от 22.12.2006 г., в сила от 1.01.2007 г., изм. и доп., бр. 23 от 27.03.2009 г., в сила от 1.11.2009 г., изм., бр. 82 от 16.10.2009 г., в сила от 16.10.2009 г., изм., бр. 61 от 25.07.2014 г., в сила от 25.07.2014 г., изм., бр. 14 от 20.02.2015 г., изм., бр. 57 от 28.07.2015 г.

³⁰ Отменена с Директива 2009/22/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2009 г. относно исковите за преустановяване на нарушения с цел защита на интересите на потребителите (OJ L 110, 1.05.2009 г., 30–36).

³¹ Посочените в приложението директиви във вр. с чл. 2 са: 1. Директива 85/577/ЕИО на Съвета от 20 декември 1985 г. относно защита на потребителите във връзка с

19. Параграф 13а, т. 11 от допълнителните разпоредби на ЗЗП изрично декларира, че законът въвежда разпоредбите на Директива 98/27/ЕО (сега Директива 2009/22/ЕО).

В ЗЗП е дадена легална дефиниция на понятието „нарушаване на колективните интереси на потребителите“. Съгласно чл. 186, ал. 2 от закона:

„Нарушение на колективните интереси на потребителите е всяко действие, което уврежда колективни интереси на потребителите и противоречи на разпоредбите на:

1. (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.; бр. 102 от 2008 г.; изм. изцяло, бр. 18 от 2011 г.; изм., бр. 61 от 2014 г., в сила от 25.07.2014 г.; доп., бр. 57

договори, сключени извън търговския обект (ОВ L 372, 31.12.1985 г., с. 31); 2. Директива 87/102/ЕО на Съвета от 22 декември 1986 г. за сближаване на законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно потребителския кредит (ОВ L 42, 12.02.1987 г., с. 48); 3. Директива 89/552/ЕО на Съвета от 3 октомври 1989 г. относно координиране на някои разпоредби, формулирани в действащи закони, подзаконови и административни актове на държавите членки, отнасящи се до упражняване на телевизионна дейност: членове 10–21 (ОВ L 298, 17.10.1989 г., с. 23); 4. Директива 90/314/ЕО на Съвета от 13 юни 1990 г. относно пакетните туристически пътувания, пакетните туристически ваканции и пакетните туристически обиколки (ОВ L 158, 23.06.1990 г., с. 59); 5. Директива 93/13/ЕО на Съвета от 5 април 1993 г. относно неравноправните клаузи в потребителски договори (ОВ L 95, 21.04.1993 г., с. 29); 6. Директива 97/7/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 20 май 1997 г. относно защита на потребителя по отношение на договорите от разстояние (ОВ L 144, 4.06.1997 г., с. 19); 7. Директива 1999/44/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 25 май 1999 г. относно някои аспекти на продажбата на потребителски стоки и свързаните с тях гаранции (ОВ L 171, 7.07.1999 г., с. 12); 8. Директива 2000/31/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 8 юни 2000 г. за някои правни аспекти на услугите на информационното общество, и поспециално на електронната търговия на вътрешния пазар („Директива за електронната търговия“) (ОВ L 178, 17.07.2000 г., с. 1); 9. Директива 2001/83/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 6 ноември 2001 г. за утвърждаване на кодекс на Общността относно лекарствени продукти за хуманна употреба: чл. 86–100 (ОВ L 311, 28.11.2001 г., с. 67); 10. Директива 2002/65/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 септември 2002 г. относно дистанционната търговия на потребителски финансови услуги (ОВ L 271, 9.10.2002 г., с. 16); 11. Директива 2005/29/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2005 г. относно нелоялни търговски практики от страна на търговци към потребители на вътрешния пазар (ОВ L 149, 11.06.2005 г., с. 22); 12. Директива 2006/123/СЕ на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2006 г. относно услугите на вътрешния пазар (ОВ L 376, 27.12.2006 г., с. 36); 13. Директива 2008/122/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 14 януари 2009 г. относно защитата на потребителите по отношение на някои аспекти на договорите за разпределено във времето ползване на собственост, дългосрочни ваканционни продукти, препродажба и замяна (ОВ L 33, 3.02.2009 г., с. 10).

от 2015 г.) глава четвърта, раздел I „Договори извън търговския обект и договори от разстояние“ и раздел III „Нелоялни търговски практики“, глава пета, раздел II „Гаранция на потребителската стока“ и раздел III „Рекламации“, глава шеста „Неравноправни клаузи в потребителски договори“ и глава седма „Договори за разпределено във времето право на ползване на собственост. Договори за дългосрочни ваканционни продукти. Договори за препродажба и замяна“, раздел II „Алтернативно решаване на потребителски спорове“ и раздел III „Помирителни комисии за решаване на потребителски спорове“ от тази глава;

2. (изм. – ДВ, бр. 30 от 2013 г., в сила от 26.03.2013 г.) глава седма, раздел II „Организиранни групови и индивидуални туристически пътувания с обща цена“ от Закона за туризма;

3. (изм. – ДВ, бр. 18 от 2011 г.) глава четвърта „Търговски съобщения“ от Закона за радиото и телевизията;

4. (изм. – ДВ, бр. 53 от 2006 г., в сила от 30.06.2006 г., бр. 31 от 2007 г., в сила от 13.04.2007 г.; изм., бр. 18 от 2011 г.) глава единадесета „Реклама на лекарствени продукти“ от Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина;

5. (нова – ДВ, бр. 51 от 2006 г., в сила от 24.12.2006 г.) Закона за електронната търговия;

6. (нова – ДВ, бр. 53 от 2006 г., в сила от 30.06.2006 г.) Закона за потребителския кредит;

7. (нова – ДВ, бр. 105 от 2006 г., в сила от 1.01.2007 г.) Закона за предоставяне на финансови услуги от разстояние;

8. (нова – ДВ, бр. 18 от 2011 г.) Закона за дейностите по предоставяне на услуги;

9. (предишна т. 5 – ДВ, бр. 51 от 2006 г., предишна т. 6, доп., бр. 53 от 2006 г., в сила от 30.06.2006 г., в сила от датата на присъединяването на Република България към Европейския съюз, предишна т. 7, изм., бр. 105 от 2006 г., в сила от 1.01.2007 г.; предишна т. 8, бр. 18 от 2011 г.) други закони, имащи отношение към защитата на потребителите, или

10. (нова – ДВ, бр. 53 от 2006 г., в сила от 30.06.2006 г., предишна т. 8, изм., бр. 105 от 2006 г., в сила от 1.01.2007 г.; предишна т. 9, бр. 18 от 2011 г.) националното законодателство на държава – членка на Европейския съюз, което въвежда следните директиви:

а) (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.; отм., бр. 102 от 2008 г.)

б) (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.; изм., бр. 61 от 2014 г., в сила от 25.07.2014 г.) Директива 2011/83/ЕС;

в) (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.; изм. изцяло, бр. 18 от 2010 г., в сила от 12.05.2010 г.) Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 г. относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета (ОВ, L 133 /66 от 22 май 2008 г.);

з) (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.; изм., бр. 61 от 2014 г., в сила от 25.07.2014 г.) Директива 2010/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 10 март 2010 година за координирането на някои разпоредби, установени в закони, подзаконови и административни актове на държавите членки, отнасящи се до предоставянето на аудио-визуални медийни услуги (Директива за аудио-визуалните медийни услуги) (ОВ, L 95/1 от 15 април 2010 г.);

д) (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.) Директива 90/314/ЕИО на Съвета от 13 юни 1990 година относно пакетните туристически пътувания, пакетните туристически ваканции и пакетните туристически обиколки;

е) (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.; отм., бр. 102 от 2008 г.);

ж) (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.) Директива 93/13/ЕИО на Съвета относно неравноправните клаузи в потребителските договори;

з) (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.; изм. изцяло, бр. 18 от 2011 г.) Директива 2008/122/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 14 януари 2009 г. относно защитата на потребителите по отношение на някои аспекти на договорите за разпределено във времето ползване на собственост, дългосрочни ваканционни продукти, препродажба и замяна (ОВ, L 33/10 от 3 февруари 2009 г.);

и) (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.; отм., бр. 61 от 2014 г., в сила от 25.07.2014 г.);

к) (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.) Директива 1999/44/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно някои аспекти на продажбата на потребителски стоки и свързаните с тях гаранции;

л) (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.) Директива 2000/31/ЕО на Европейския парламент и на Съвета за някои правни аспекти на услугите на информационното общество, и по-специално на електронната търговия на вътрешния пазар (Директива за електронната търговия);

м) (изм. – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.) Директива 2002/65/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно дистанционна търговия на потребителски финансови услуги и за изменение на Директива 90/619/ЕИО на Съвета и на директиви 97/7/ЕО и 98/27/ЕО;

н) (нова – ДВ, бр. 64 от 2007 г., в сила от 9.09.2007 г.) Директива 2005/29/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно нелоялни търговски практики от страна на търговци към потребители на вътрешния пазар и изменение на Директива 84/450/ЕИО на Съвета, директиви 97/7/ЕО, 98/27/ЕО и 2002/65/ЕО на

Европейския парламент и на Съвета, и Регламент (ЕО) № 2006/2004 на Европейския парламент и на Съвета;

о) (нова – ДВ, бр. 15 от 2010 г., в сила от 23.02.2010 г.) Директива 2006/123/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2006 г. относно услугите на вътрешния пазар;

п) (нова – ДВ, бр. 57 от 2015 г.) Директива 2013/11/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2013 г. за алтернативно решаване на потребителски спорове и за изменение на Регламент (ЕО) № 2006/2004 и Директива 2009/22/ЕО (Директива за АРС за потребители) (ОВ, L 165/63 от 18 юни 2013 г.).

11. (Нова – ДВ, бр. 57 от 2015 г.) Регламент (ЕС) № 524/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2013 г. относно онлайн решаване на потребителски спорове и за изменение на Регламент (ЕО) № 2006/2004 и Директива 2009/22/ЕО (Регламент за ОРС за потребители)“.

Според първата алинея на разпоредбата сдруженията за защита на потребителите, включени в списъка по чл. 164, ал. 1, т. 7, могат да предявят иск за преустановяване или за забрана на действия или търговски практики, които са в нарушение на колективните интереси на потребителите. Искът се разглежда по реда на глава тридесет и трета от ГПК – „Производство по колективни иски“.

20. Според чл. 188 ЗЗП в редакцията му към 1 март 2008 г.:

„(1) Сдруженията на потребителите имат право да предявят иск за обезщетяване на вредите, причинени на колективните интереси на потребителите.

(2) Вреди, причинени на колективните интереси на потребителите, са налице, когато е установено нарушение на нормативните разпоредби за защита на потребителите по чл. 186, ал. 2, независимо дали кръгът на увредените лица може да бъде установен или не и независимо дали вредите са реално претърпени или интересите на потребителите са поставени в опасност³².

(3) Съдът присъжда обезщетението на сдружението на потребителите, като определя размера му по справедливост.

(4) Когато искането за обезщетение е предявено от повече от едно сдружение на потребителите, обезщетението се присъжда на всички иници за общо разпореждане.

³² Според чл. 3, б. „к“ от Регламент (ЕО) № 2006/2004 на Европейския парламент и на Съвета от 27 октомври 2004 г. за сътрудничество между националните органи, отговорни за прилагане на законодателството за защита на потребителите (Регламент за сътрудничество в областта на защита на потребителите), „колективни интереси на потребителите“ по смисъла на този регламент са интересите на определен брой потребители, които са претърпели вреди или е вероятно да претърпят вреди от дадено нарушение.

(5) Полученото обезщетение може да бъде изразходвано само за защита на интересите на потребителите“.

21. В чл. 189 ЗЗП е предвиден още един вид защита на потребителите (редакция към 1 март 2008 г.):

(1) Когато са причинени вреди на двама или повече потребители, сдружението на потребителите могат да предявят от тяхно име иск пред съда за обезщетение на претърпените от потребителите вреди, при условие че:

1. потребителите могат да бъдат установени;

2. потребителите са претърпели индивидуални вреди, причинени от един и същ производител, вносител, търговец или доставчик, и вредите имат един и същ произход;

3. сдружението на потребителите е било упълномощено с изрично писмено пълномощно за процесуално представителство поне от двама потребители да заведе иск за обезщетение от името на тези потребители и да ги представлява в процеса.

(2) Съдът определя начина, по който сдружението на потребителите за своя сметка трябва да разгласи предявяването на иска.

(3) В едномесечен срок от датата на разгласяването всеки потребител, който е претърпял вреди и е дал съгласието си при условията на ал. 1, може да заяви пред съда, че иска да вземе участие в процеса или да осъществи защитата си самостоятелно в отделен процес по общия исков ред.

(4) Условията по ал. 1 трябва да са налице и за предявяването на граждански иск в наказателен процес по реда на Наказателно-процесуалния кодекс.

(5) Всички призовки, уведомления и съобщения, които засягат потребителя, се изпращат на сдружението, което го представлява“.

22. Така в ЗЗП са предвидени три вида иски за защита на колективния потребителски интерес:

1. Иск за преустановяване или за забрана на действия или търговски практики, които са в нарушение на колективните интереси на потребителите по чл. 186, ал. 1;

2. Иск за обезщетяване на вредите, причинени на колективните интереси на потребителите по чл. 188;

3. Иск за обезщетяване на претърпените от двама или повече потребители вреди по чл. 189. Този иск не защитава колективните интереси на потребителите, но също представлява колективна защита на потребителите, защото чрез него няколко лица могат да получат защита на индивидуално нарушените им права³³.

³³ Вж. и **Марков, М.** Колективни иски за защита на потребителите. – Общество и право, 2007, № 9, 9–24; **Сукарева, З.** Потребителско право. С.: Нова звезда, 2012, с. 232.

23. С § 25 от преходните и заключителни разпоредби на ГПК са отменени чл. 188, ал. 2 и 3, както и чл. 189, ал. 2 и 3. Във внесения законопроект³⁴ от 11 май 2006 г. липсва уредба на колективното исково производство³⁵. Едва с Доклад от 14 юни 2007 г. на Комисията по правни въпроси е предложено в ГПК да бъде включена глава, посветена на колективния иск³⁶. При приемането на законопроекта на второ четене ясно е посочено, че уредбата на колективното исково производство в ГПК има за цел да уеднакви тази в ЗЗП и други специални закони³⁷.

Лаконичното определение на понятието „вреди на колективен интерес“, дадено в чл. 188, ал. 2 ЗЗП, е отменено, а искът по чл. 186, ал. 1 ЗЗП следва да се разглежда по реда на глава тридесет и трета от ГПК. С оглед уеднаквяването на уредбата на колективните искове чл. 379, ал. 3 ГПК урежда защитата на колективния интерес по следния начин: „Лица, които претендират колективният им интерес да е увреден или застрашен от нарушение по ал. 1, или организация за защита на увредените лица, на увредения колективен интерес или за защита срещу такива нарушения могат да предявят от името на всички увредени иск срещу нарушителя за преустановяване на нарушението, за поправяне на последиците от нарушението на увредения колективен интерес или за обезщетение на вредите, причинени на този интерес“.

³⁴ Вж. на <http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/8557/>.

³⁵ При първо четене на законопроекта в Народното събрание на 31 август 2006 г. народният представител Александър Арабаджиев изразява следното мнение:

„...От медиите научаваме, че също по повод на енергетиката се задвижва едно производство, въведено от Закона за защита на потребителите, така нареченият колективен иск. Като че ли новият проект не обръща внимание на тези явления. (...)

Освен към споменатите проблеми със Закона за енергетиката и за Закона за защита на потребителите да вземем за пример Закона за защита срещу домашното насилие или Закона за защита от дискриминация. Това са само примери, които не само предвиждат субсидиарното приложение на Гражданския процесуален кодекс, но предвиждат и нови производства, предвиждат нови форми на представителство на засегнати страни. Това са въпроси, които новият Граждански процесуален кодекс трябва да обхване, а не да ги оставя да се решават от специалните закони“. Вж. на <http://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/2/ID/194>.

³⁶ Вж. на <http://www.parliament.bg/bg/archive/2/3/156/reports/ID/726/>.

³⁷ Изказването на Мая Манолова, член на Комисията по правни въпроси: „По отношение на производството по колективни искове – това е съвсем ново производство, което за първи път се урежда в Гражданския процесуален кодекс. Досега съществуваха основания за предявяване на колективни искове в Закона за защита на потребителите и в някои други специални закони. Тук е уредена една изцяло нова процедура, която ще спомогне за защита на колективни права на гражданите и за тяхната ефективна защита в случаите, в които са увредени от едно нарушение и когато кръгът на лица, увредени от едно нарушение, е достатъчно широк“. Вж. на <http://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/2/ID/315/>.

Кодексът обаче не дава легална дефиниция на понятията „колективен интерес“ и „вреди на колективен интерес“.

24. Според определение № 603/20.10.2011 г. по ч. гр. д. № 556/2011 г. на ВКС, IV г. о.:

„Законът урежда два вида колективни искове: единият е искът на увредените лица за претърпените от тях вреди и другият е искът на увредения колектив за увредения му колективен интерес. Първият иск е установителен, с решението по него със сила на пресъдено нещо се установява деянието, неговата противоправност и вината на дееца. Ако такъв иск бъде уважен, всяко увредено лице може да предяви своя иск за обезщетение на претърпените от него вреди, като по делото ще доказва единствено своята вреда и причинната връзка. При първия колективен иск ищците са процесуални субституенти на увредените лица, те са техни процесуални застъпници. Вторият иск е осъдителен, с решението по него се присъжда обезщетение за увредения колективен интерес. С този иск обезщетение за претърпяна лична вреда не се присъжда и за такива нужди той не може да се ползва. Обезщетението се предоставя общо на увредените лица и служи за отстраняване на последиците от нарушението или за създаването на условия такова нарушение да не бъде извървяно. При втория колективен иск ищците са процесуални субституенти на увредения колектив (неперсонифициран правен субект), те са негови процесуални застъпници. Не съществува трети вид колективен иск, и по-специално иск за присъждане на обезщетение за лични вреди, което обезщетение впоследствие да бъде разпределено между увредените“.

Придържайки се към постановеното в цитирания акт, ВКС уточнява, че:

„Обезщетения за вреди в полза на колектива могат да бъдат присъждани във втория случай, при предявени искове по чл. 379, ал. 3 ГПК, наред с постановяването на мерки за преустановяване на нарушението и предотвратяване на последиците от него. Това не е обезщетение за индивидуално търпението от членовете на колектива вреди, а е обезщетение за увредения колективен интерес, което е видно от изричните разпоредби на чл. 387 и чл. 388 ГПК. Специалната уредба е необходима именно заради това, че законът няма предвид вредите на отделния член на колектива, които по правило са в различен обем и за които обезщетението се определя индивидуално и се предоставя само на правоимащия. Докато обезщетението за увреден колективен интерес се присъжда общо на колектива и има за цел да послужи за отстраняване на вредните последици от нарушението, за предотвратяване на възможността от последващо извървяване на същото или подобно нарушение, за информиране на обществеността и други подобни цели, съгласно общото решение на увредените лица (чл. 387, ал. 2 ГПК) или на избран от тях комитет (чл. 388, ал. 2 ГПК)“ (определение № 456/15.07.2013 г. по ч. гр. д. № 4140/2013 г. на ВКС, IV г. о.).

С определение № 35/04.07.2013 г. по гр. д. № 17/2013 г. на ВКС и Върховния административен съд, смесен петчленен състав, е прието следното: „*За да е налице иск по чл. 379, ал. 3 ГПК, ищците трябва да посочат кой е засегнатият – увреденият или застрашен от поведението на ответника колективен интерес, който е различен от индивидуалния интерес на ищците. Колективният интерес предполага имуществени (материални) вреди и не се съизмерява с неимуществени вреди, затова обезщетението за увреден или застрашен колективен интерес не може да се присъжда индивидуално на страните*“.

25. Както нормативните актове, така и съдебната практика безпротиворечиво приемат, че колективният интерес по смисъла на чл. 379, ал. 3 ГПК, и в частност на чл. 186 и сл. ЗЗП, се различава от индивидуалните интереси на потребителите. Индивидуалните интереси на лицата (в частност на потребителите) се равняват на претърпени от всеки един от тях конкретни вреди – имуществени и неимуществени³⁸.

Това означава, че колективният интерес е интересът на определяемия кръг лица, увредени от извършено нарушение, който се характеризира във всеки отделен случай в зависимост от извършеното нарушение, но не съвпада с индивидуалния интерес (претърпените от всяко лице вреди).

Колективният интерес на потребителите бива различен във всеки отделен случай в зависимост от нарушението. Въпреки това би могло да се изгради общо понятие за потребителския колективен интерес с оглед на нормативната база и съдебната практика.

Както бе посочено, Директива 98/27/ЕО (сега Директива 2009/22/ЕО) има за цел защитата на колективните интереси на потребителите, включени в директивите. ЗЗП също защитава тези колективни интереси, като изброяването е неизчерпателно, тъй като чл. 186, ал. 2, т. 9 определя, че счита за нарушение на колективните интереси на потребителите и нарушения на други закони, имащи отношение към защитата на потребителите.

26. Негативното определение на понятието „колективен интерес“ обаче не позволява да се разкрие същността му – необходима е позитивна дефиниция. Колек-

³⁸ Вж. Тълкувателно решение № 4/29.01.2013 г. по т. д. № 4/2012 г. на ВКС, ОСГТК, с което се приема, че отговорността на обществения снабдител – енергийно предприятие, когато неправомерно, в нарушение на предвидените предпоставки в общите условия към договора, е прекъснал електроснабдяването на потребителя, е договорна и на това основание може да бъде присъдено обезщетение за неимуществени вреди, доколкото те са пряка и непосредствена последица от неизпълнението и са могли да бъдат предвидени при пораждане на задължението, а когато е установена недобросъвестност на длъжника – обезщетението е за всички преки и непосредствени неимуществени вреди.

тивният интерес на потребителите може да бъде определен като правен интерес от спазване на законодателството във връзка с уреждане на правоотношенията между търговци и потребители, извършване на превенция спрямо търговците с цел недопускане на нарушения, налагане на санкции на нарушителите, създаване на среда при сключване на договори и изпълнение на задълженията по тях на честност, почтеност и справедливост³⁹.

VI. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ИСКОВЕТЕ ПО ЧЛ. 186, 188 И 189 ЗЗП

27. Преди приемането на ГПК от 2007 г. производството по иск за преустановяване или за забрана на действия или търговски практики, които са в нарушение на колективните интереси на потребителите (чл. 186 ЗЗП), се разглежда единствено с участието на лицето, което е предявило иска, без да се разгласява и да се дава възможност на други лица, имащи правен интерес, да встъпват в делото.

Разпоредбата е въведена въз основа на чл. 1 от Директива 98/27/ЕО. Според чл. 2 от Директивата (така и Директива 2009/22/ЕО) производството, което следва да осигури защита на колективните интереси на потребителите чрез преустановяване или забрана на всякакво нарушение, следва да приключи с акт, издаден при (1) „съответната целесъобразност и при необходимост в рамките на бързо производство“; (2) „при необходимост, вземане на мерки, като публикуване на решението в пълния му текст или само откъси от него в считана за подходяща форма и/или публикуване на коригиращо изявление с оглед отстраняване на продължаващите от нарушението последици“; (3) „доколкото правната система на заинтересованата държава членка позволява, решение, с което ответникът се осъжда да извърши плащания в полза на държавната хазна или към всеки бенефициер, посочен във или съгласно вътрешното законодателство, в случай на неизпълнение на решението в срока, определен от съда или административните органи, на фиксирана сума за всеки ден на забава или всяка друга сума, предвидена в националното законодателство, с оглед гарантиране изпълнението на решенията“. Според съображение 3 от Директива 2009/22/ЕО: „Съществуващите механизми за осигуряване на спазването на посочените директиви както на национално, така и на общностно равнище, невинаги позволяват нарушенията, увреждащи колективните интереси на потребителите, да бъдат **своевременно преустановени**“.

³⁹ Според **Варадинов, О.** Нелоялни търговски практики в отношенията търговец – потребител. С.: Сиби, 2014, с. 232, колективният интерес се определя като абстрактния интерес на потребителите от функционирането на честен и справедлив пазар и от спазването на законите, които са насочени към съхраняването му.

Съобразявайки се с целите на Директива 98/27/ЕО, националният ни законодател приема ЗЗП. В мотивите на законопроекта изрично е посочено, че⁴⁰:

„Законопроектът си поставя следните основни цели:

1. Да очертае насоките на политиката за защита на потребителите в Република България и да осигури високо ниво на защита на потребителите, защита на тяхното здраве, безопасност и икономически интереси.

2. Постигане по-висока степен на хармонизация на българското законодателство в областта на защитата на потребителите съобразно поетите ангажменти на Република България за присъединяване към Европейския съюз. Във връзка с това новият законопроект въвежда напълно изискванията на по-голямата част от съществуващите до този момент европейски директиви за защита на потребителите, а именно:

...

– Директива 98/27/ЕС за защита на колективните интереси на потребителите за издаване на разпоредения за преустановяване на търговски практики, които са в нарушение на законодателството“.

28. Както бе посочено, чл. 186 ЗЗП предвижда предявяване на иск от сдружение за защита на потребителите за установяване или за налагане на забрана на нелоялна търговска практика. С приемането на ЗЗП е създадена нова разпоредба в чл. 126а ГПК (отм.). Съгласно чл. 126а, б. „г“ ГПК (отм.) искът по чл. 186 ЗЗП се разглежда по реда на бързото производство. По този начин се отчита изискването на директивата за бързо разрешаване на спора.

Понастоящем, ако не е изричната разпоредба на чл. 186 ЗЗП, в която е предвидено, че искът следва да се разгледа по реда на колективното исково производство, искът отново би се разглеждал по реда на бързото исково производство съгласно чл. 310, ал. 1, т. 4 ГПК.

29. След като искът по чл. 186 ЗЗП следва да се разгледа по реда на колективното исково производство, по отношение на неговата допустимост се поставят редица изисквания.

На първо място, след като провери допустимостта на иска и редовността на исковата молба, съдът служебно проверява възможностите на сдружението, предявило иска, сериозно и добросъвестно да защити увредения интерес и да понесе тежестите, свързани с водене на делото, включително разносните.

След това съдът определя: 1. подходящ начин за разгласяване на предявяването на иска – колко съобщения, чрез кои медии и в продължение на колко време трябва да бъдат направени; 2. подходящ срок след разгласяването, в който увредените

⁴⁰ Вж. на <http://parliament.bg/bills/39/402-01-43.pdf>.

лица могат да заявят, че ще участват в процеса или ще осъществят защитата си самостоятелно.

Още при подготовката на делото за разглеждане сдружението е ограничено при осъществяване на защитата на колективния интерес на потребителите, тъй като е натоварено с разноски по разгласяването на заведения иск. Следва да се има предвид, че според процесуалното ни законодателство юридическите лица не разполагат с правото да бъдат освободени от внасянето на държавни такси и разноски по дела.

Всъщност още на този етап от развитие на производството е налице забавяне, което не е определяемо.

Последващо забавяне на производството може да се причини от обстоятелството, че съдът е отказал да уважи искането на някои от лицата, които са заявили желание да участват в производството. В този случай определението подлежи на обжалване, като разглеждането на делото продължава едва след като определението на съда стане окончателно или бъде отменено, тъй като в противен случай всички процесуални действия ще следва да се повторят.

Специфичните изисквания на производството по колективни иски не позволяват бързо производство, което да приключи с окончателен акт.

Предвиденото обезщетение, което може да се претендира в производството по колективни иски, също не представлява обезщетение по смисъла на директивата. Предвидената възможност в директивата за държавите членки да въведат обезщетение е за неизпълнение на влязлото в сила решение, с което е разпоредено преустановяване на определена търговска практика, и е за претърпените индивидуални вреди от всеки потребител или в полза на държавата вследствие на неизпълнение. Обезщетението в производството по глава тридесет и трета от ГПК не покрива индивидуално претърпени вреди.

Положителна последица от това, че искът по чл. 186 ЗЗП се разглежда по реда на колективните иски, е разширяването на субективните предели на силата на пресъдено нещо.

30. Въпреки това следва да се прецени дали, уредено по този начин, производството по чл. 186 ЗЗП отговаря на принципа на институционална и процедурна автономия на правото на ЕС с оглед на задължението на държавата ни по чл. 288, § 3 от Договора за функционирането на Европейския съюз. Принципът гласи, че всяка държава членка прилага своите процесуални закони. За да отговарят на този принцип, националните процедури следва да съответстват на изискванията на правото на ЕС, които са:

1. Правилата не трябва да правят невъзможна или прекомерно трудна защитата на правата на лицата (принцип на ефективността). Всеки случай, в който се поставя въпросът за ефективността на национална процесуална разпоредба, трябва да се анализира, като се държи сметка за мястото на тази разпоредба в цялото производство,

за неговото развитие и за неговите особености пред различните национални инстанции. Освен това националните съдилища са длъжни да тълкуват процесуалните правила, приложими към правните средства за защита, с които те са сезирани, доколкото е възможно по начин, по който тяхното прилагане да спомага за изпълнението на целта да се гарантира ефективна съдебна защита на правата, които правните субекти извещават от правото на Съюза⁴¹; и

2. Реализирането на правата, предвидени в актовете на Съюза, следва да се разглежда на национално ниво по сравним начин с разглеждането на национален спор (принцип на равностойност⁴²).

Тези два принципа са установени, за да служат на основния принцип на ефективна съдебна защита на правата, предоставени на правните субекти от правото на Европейския съюз⁴³.

31. За да се извърши преценка дали настоящата процедура за разглеждане на иска по чл. 186 ЗЗП отговаря на гореспоменатите принципи, следва да се анализира целта на директивата.

⁴¹ Вж. Решение от 14 декември 1995 г. по делото *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS/Belgian State*, C-312/93, EU:C:1995:437, т. 14; Решение от 13 март 2007 г. по делото *Unibet (London) Ltd & Unibet (International) Ltd/Justitiekanslernoth*, C-432/05, EU:C:2007:163, т. 44; Решение от 3 септември 2009 г. по делото *Amministrazione dell'Economia e delle Finanze & Agenzia delle entrate/Fallimento Olimpiclub Srl*, EU:C:2009:506, C-2/08, т. 27; Решение от 14 юни 2012 г. по делото *Banco Español de Crédito SA/Joaquín Calderón Camino*, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 49; Решение от 7 ноември 2013 г. по делото *Gemeinde Altrip & oth./Land Rheinland-Pfalz*, C-72/12, EU:C:2013:712, т. 40.

⁴² Вж. Решение от 29 октомври 2009 г. по делото *Virginie Pontin/T-Comalux SA*, C-63/08, EU:C:2009:666, т. 45 и цитираната там съдебна практика; Решение от 19 юли 2012 г. по делото *Littlewoods Retail Ltd & oth./Her Majesty's Commissioners of Revenue and Customs*, C-591/10, EU:C:2012:478, т. 31; Решение от 16 септември 2006 г. по делото *Germany GmbH and Arcor AG & Co. KG/Bundesrepublik Deutschland*, C-392/04 и C-422/04, EU:C:2006:586, т. 62; Решение от 7 ноември 2013 г. по делото *Gemeinde Altrip and oth./Land Rheinland-Pfalz*, C-72/12, EU:C:2013:712, т. 40.

⁴³ Съгласно постоянната практика на CEO/CEC принципът на ефективната съдебна защита представлява основен принцип на общностното/съюзното право, който произтича от общите конституционни традиции на държавите членки и е прогласен в чл. 6 и 13 от ЕКПЧ (Решение от 15 май 1986 г. по делото *Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, C-222/84, U:C:1986:206, т. 18 и т. 19; Решение от 15 октомври 1987 г. по делото *Unectef/Heylens*, C-222/86, EU:C:1987:442, т. 14; Решение от 27 ноември 2001 г. по делото *Commission/Republic of Austria*, C-424/99, EU:C:2001:642, т. 45; Решение от 25 юли 2002 г. по делото *Unión de Pequeños Agricultores/Council*, C-50/00, EU:C:2002:462, т. 39, и Решение от 19 юни 2003 г. по делото *Ministero delle Finanze/Eribrand SpA*, C-467/01, EU:C:2003:364, т. 61) и който също е потвърден с чл. 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз.

Отговорът е повече от ясен – директивата няма за цел създаването на колективно исково производство от типа на класовия иск в САЩ, нито въвеждането на колективно участие на потребители в производството.

Това е видно и от Директива 2014/104/ЕС, която въвежда т.нар. представителен иск. Според чл. 2, т. 4 от директивата лице, което действа от името на едно или няколко увредени лица, може да предяви иск за присъждане на обезщетение за претърпените от тях индивидуални вреди. Това е производство, което реално е приравнено на обикновено обективно и субективно съединяване на искове, но лицата задължително трябва да бъдат представлявани от общ представител. Директивата не предвижда създаването на исково производство, в което лицата групово да предявяват индивидуалните си вреди и да се представляват самостоятелно.

32. Всъщност основният въпрос е дали защитата на колективния интерес представлява исково производство, в което следва да бъде дадена възможност на множество лица да вземат участие, или разрешението е друго.

Предвидената в ЗЗП защита на колективния интерес има три форми: 1. Иск за установяване на нарушение (чл. 186); 2. Иск за преустановяване на нарушение (чл. 186) и 3. Иск за търсене на обезщетение за вреди, причинени на колективния интерес (чл. 188).

За да бъде предявен искът по чл. 188 ЗЗП, първо следва да е налице уважен иск по чл. 186 ЗЗП. Ако в производството по чл. 186 ЗЗП следва да се даде възможност участие да вземат всички засегнати лица от увреждането, то би трябвало на тях да се даде възможност да участват в производството по чл. 188 ЗЗП, за да могат да получат част от обезщетението за вредите, нанесени на колективния интерес.

33. Разпоредбата на чл. 188 ЗЗП е сходна с тази на чл. L 421-1 от Кодекса на потребителите на Република Франция. Съгласно разпоредбата надлежно регистрираните сдружения, чиито учредителни актове определят защитата на интересите на потребителите като основна цел на сдруженията, могат, ако са получили разрешение да извършват тази дейност, да упражняват правата на страните в гражданското производство по отношение на случаи, при които пряко или косвено са увредени колективните интереси на потребителите.

Създаването на този текст има съществено историческо развитие, което е свързано и с разбирането за същността на юридическите лица. През далечната 1913 г. френският Касационен съд за първи път позволява на юридическо лице с нестопанска цел да участва като страна по гражданскоправен спор, развиващ се в наказателно производство. Съдът разрешава на Съюза на винопроизводителите да участва в наказателно производство като граждански ответник в подкрепа на обвинено лице в това, че е разреждало вино с вода. Според Касационния съд Съюзът на винопроизводителите бил създаден въз основа на закон от 1884 г., който позволява учредяването на съюзи и търговски сдружения в търговията, индустрията и земеделието, които

могат да участват в съдопроизводство, свързано с колективния интерес на заетата или професията, която представляват⁴⁴. Това право било кодифицирано и увеличено по обем, като били включени и свободните професии. Към настоящия момент правото да предявяват искове за обезщетяване на колективния интерес е уредено в чл. L 5212-16 от Кодекса на труда.

През годините се е развила полемика както в съдебната практика, така и в правната теория относно възможността за защита на колективните интереси от страна на организации, регистрирани съгласно Закона от 1901 г. за юридически лица с нестопанска цел. Първоначално било направено разграничение между професионалните организации и тези, които имат друга нестопанска цел, като последните не можели да защитават колективния интерес⁴⁵.

Край на спора по отношение на защитата на потребителите бил сложен през 1973 г. с приемането на чл. 46 от Закона за защита на търговията и занаятите. Според него надлежно регистрираните сдружения, чиято изрична цел на дейност е да защитават интересите на потребителите, могат, ако са получили разрешение за извършване на тази дейност, да предявяват граждански искове пред която и да е юрисдикция по отношение на актове, причиняващи вреди директно или косвено на колективния интерес на потребителите. По-късно разпоредбата е реципирана в чл. 1 от Закон № 88-14 от 5 януари 1988 г. Понастоящем разпоредбата, допускаща потребителските сдружения да предявяват искове за обезщетяване на колективния интерес, както бе посочено, е чл. L 421-1 от Кодекса на потребителите⁴⁶.

34. Френските наказателни съдилища приемат, че по принцип едно сдружение не може да предяви граждански иск наред със своите членове или вместо тях. Пострадалите могат да се конституират като граждански ищци по делото, но сдружението, създадено за защитата им, не може. Това правило е обосновано с разпоредбата на чл. 2 НПК, според която право на участие като граждански ищец имат „*онези, които лично са претърпели вреди, пряко причинени от престъплението*“⁴⁷. Това

⁴⁴ „Колективен професионален интерес“ – „Общ интерес за всички представители на една професия, който синдикатите са упълномощени да защитават пред съд и който е различен от индивидуалните интереси на отделните членове“ – така вж. **Корню, Ж.** Юридически речник. 8. прераб. и доп. изд. С.: Софи-Р, 2004, с. 643.

⁴⁵ Подробно вж. **Fisch, W. B.** European Analogues to the Class Action: Group Action in France and Germany. – Am. J. Comp., 1979, Vol. 27, L. 51.

⁴⁶ Подобно на Република Франция и Кралство Испания е въвело защитата на колективния интерес на потребителите от сдружения – вж. на <http://www.collectiveredress.org/collective-redress/reports/spain/legislation>.

⁴⁷ Така **Sage, Y.-L.** The operation of the law of civil liability in France as a means of providing compensation for persons who suffer loss., p. 124 и цитираната там съдебна практика. Достъпен на http://www.victoria.ac.nz/law/nzaci/PDFs/CLJP_JDCP/Vol%205,%201999/9Sage.pdf.

означава, че за индивидуалните вреди на лицата сдружението не може да предявява иск в наказателния процес. Не такава е практиката на Касационния съд по отношение на претендираните от сдружението вреди за нарушения на колективния интерес на потребителите.

Гражданските съдилища от своя страна не отричат възможността на сдружението да предявяват индивидуални вреди. Касационният съд (Гражданска камера) приема, че сдружение може да предяви иск за обезщетение за претърпените вреди от неговите членове още преди създаването му⁴⁸.

35. В някои случаи колективният интерес, който сдружението защитава, съвпада с интереса на членовете му. Такъв е случаят с професионалните сдружения на работниците и работодателите. В други случаи колективният интерес не е свързан с някакъв личен интерес, т.е. със защита на индивидуалните права на членовете му. Например сдруженията за защита на животните не защитават колективен интерес на самите му членове (освен ако не става дума за правата на собственици на животни).

Във всеки случай обаче тук не става дума за класов, групов или представителен иск. С иска на сдружение за присъждане на обезщетение не се претендира присъждането на вреди за други лица, а присъждане на обезщетение на самото дружество⁴⁹. Показателно в този смисъл е решението от 3.05.2006 г. на Касационния съд, Наказателна колегия, по дело № 05-85.715⁵⁰, в което се приема, че сдруженията, чиито учредителни актове изрично предвиждат като основна дейност защита на интересите на потребителите, могат да упражняват правата, предоставени на гражданска страна, само по отношение на актове, които причиняват преки или косвени вреди на колективния интерес на потребителите. След като обвиняемият е намерен за виновен за извършване на измама, Апелативният съд е присъдил на сдружение на потребителите обезщетение в размер на 3000 € за причинените вреди на колективния интерес и още 1000 € обезщетение за умишлено причинени вреди на сдружението. Касационният съд намира, че чрез присъждането на обезщетение на сдружението за вреда, която е причинена пряко или косвено на колективния интерес на потребителите, и обезщетение на вредите, причинени на сдружението жалбоподател, Апелативният съд е пренебрегнал значението и обхвата на чл. L 421-1 от Кодекса на потребителите. Решението на Апелативния съд е отменено в частта относно обезщетението за лични

⁴⁸ Така **Sage, Y.-L.** Op. cit., p. 125 и цитираната там съдебна практика.

⁴⁹ „Колективна вреда“ – „Вреда, която накърнява интересите, свързани с преследваната от едно сдружение цел, и за която на това основание то е в правото да иска обезщетение (вреда, различна от понесената от един или друг член на сдружението)“ – така вж. **Корню, Ж.** Цит. съч., с. 237.

⁵⁰ Вж. на <http://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000007069687&fastReqId=1766919314&fastPos=2>.

вреди на сдружението, тъй като то надхвърля обхвата на съответната разпоредба от Кодекса на потребителите.

36. Член L 421-6 от Кодекса на потребителите след изменението от 2001 г. гласи, че посочените в чл. L 421-1 сдружения, които обосновават включването им в списъка, публикуван в „Официален вестник на Европейските общности“ съгласно чл. 4 от Директива 98/27/ЕО, могат да искат от гражданския съд да спре или да забрани незаконна дейност в съответствие с разпоредбите, които транспонират директивите, посочени в чл. 1 от Директивата.

37. Разграничението на иска за присъждане на обезщетение и иска за установяване, респ. преустановяване, на нарушение от представителния иск е изрично. Той е предвиден в чл. L 422-1 до чл. L 422-3 от Кодекса на потребителите. В разпоредбите е предвидена възможността, както тази по чл. 189 ЗЗП, при причинени вреди на двама или повече потребители сдруженията на потребителите да могат да предявят от тяхно име иск пред съда за обезщетение на претърпените от потребителите вреди, при условие че потребителите могат да бъдат установени; потребителите са претърпели индивидуални вреди, причинени от един и същ производител, вносител, търговец или доставчик, вредите имат един и същ произход и сдружението на потребителите е било изпълномощено с изрично писмено пълномощно за процесуално представителство.

38. Исковете по чл. L 422-1 и по чл. L 421-6 от Кодекса на потребителите не са и класови иски. Класовият иск е въведен във френското законодателство едва през 2014 г.⁵¹ С текстовете на чл. L 423-1 до чл. L 423-23 от кодекса се въвежда правото на акредитираните представителни потребителски сдружения на национално ниво да предявят иск за обезщетение за индивидуалните вреди, претърпени от потребителите, които са в сходно или идентично положение. Щетата следва да е резултат от нарушение на закон или на договорно задължение от страна на ответника/ответниците⁵².

Това означава, че искът по чл. L 421-1 от Кодекса на потребителите (чл. 188 ЗЗП) и искът по чл. L 421-6 от Кодекса на потребителите (чл. 186 ЗЗП) не са колективни иски. Този извод се подкрепя и от съществуващата възможност искът да се разгледа и в наказателното производство срещу лицето, нарушило колективните интереси на потребителите.

39. Представителният иск по чл. 189 ЗЗП (чл. L 422-2 от Кодекса на потребителите) може да се предяви и в наказателното производство. Съгласно чл. 84, ал. 1 НПК пострадалият или неговите наследници, както и юридическите лица, които са

⁵¹ Вж. публикуваните в „Държавен вестник“ изменения на Кодекса на потребителите на http://www.legifrance.gouv.fr/jo_pdf.do?numJO=0&dateJO=20140318&numTexte=1&pageDebut=05400&pageFin=05450.

⁵² Вж. анализа на текстовете на <http://www.collectiveredress.org/collective-redress/reports/france/sectoralcollectiveredressmechanisms>.

претърпени вреди от престъплението, могат да предявят в съдебното производство граждански иск за обезщетение на вредите и да се установят като граждански ищци. Тази разпоредба във вр. с чл. 189, ал. 4 ЗЗП сочи, че искът по чл. 189 ЗЗП не е колективен иск по смисъла на ГПК, тъй като с него се цели репариране на индивидуално претърпени вреди на потребителите, а съгласно практиката на ВКС индивидуални вреди не може да се обезщетяват в колективното исково производство⁵³.

40. С оглед на изложеното се налага изводът, че производството по чл. 186 и по чл. 188 ЗЗП не попада в обхвата на понятието „колективен иск“. Двете искиви производства имат за цел защита на колективния интерес на потребителите, без да представляват производство, в което да участват всички засегнати потребители. В този смисъл е и съображение 11 от Препоръката на ЕК за общи принципи на механизмите за колективни искиве за преустановяване на нарушения и колективни искиве за обезщетение в държавите членки, свързани с нарушения на правата, предоставени съгласно правото на Европейския съюз. Според съображението „в областта на исковите за преустановяване на нарушения Европейският парламент и Съветът приеха Директива 2009/22/ЕО относно исковите за преустановяване на нарушения с цел защита на интересите на потребителите. Производството по искиве за преустановяване на нарушения, въведено с тази директива, **не предвижда обаче възможност лицата, които претендират, че са понесли вреди в резултат на незаконна практика, да получат обезщетение**“.

VII. ИЗВОДИ

41. С приемането на глава тридесет и трета от ГПК се създаде невярна представа за понятието за колективен иск.

Историческият и сравнителноправният анализ водят до извода, че институтът на колективния иск не се свързва с понятието за колективен интерес.

Колективното исково производство, независимо от вида му, винаги е свързано с участие на лица, които търсят защита на собствените си права и законни интереси. Участието на множество лица е обусловено от общия застрашаващ или увреждащ правата и законните им интереси факт.

Колективният интерес на определена група лица е защитим от правото интеpres, който стои извън индивидуалните интереси на членовете от групата. Актовете от вторичното право на ЕС изрично определят това. Колективният интерес на потреби-

⁵³ Вж. Пунев, Бл. и колектив. Граждански процесуален кодекс. Приложен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика. С.: ИК „Труд и право“, 2012, 819–824.

телите се различава от индивидуалните интереси на всеки от пострадалите лица за получаване на обезщетение за претърпените от тях вреди.

ГПК от 2007 г. смесва двете понятия, като определя, че колективен иск е искът за защита на колективен интерес. Както бе посочено, понятието за колективен интерес е свързано с разбирането, че юридическите лица имат свой собствен интерес, различаващ се от този на членовете му.

42. Създаденият проблем се дължи на преобладаващото законодателно разбиране, към което се придържа и съдебната ни практика, за същността на юридическото лице⁵⁴. У нас преобладава разбирането, повлияно от фикционните теории за същността на юридическото лице – че юридическото лице няма свои цели, собствени интереси и воля. За разлика от тях реалистичните теории провеждат разбирането, че юридическото лице има своя собствена воля и интереси. Неговите интереси се различават от индивидуалните интереси на създалите го лица. То защитава групов интерес, чиято цел е създаването му. Този групов интерес представлява собственият интерес на юридическото лице, залегнал в учредителния му акт.

Фикционните теории за същността на юридическото лице повлияват на съдебната ни практика, като преобладаващото виждане е, че юридическите лица не могат да претърпят неимуществени вреди⁵⁵.

⁵⁴ Вж. **Стойчев, К.** Теориите за юридическото лице и как те се възпроизвеждат в правната ни система. – *Правна мисъл*, 2003, № 1, 38–53; **Антонов, Д.** Непозволено увреждане. С.: Наука и изкуство, 1965, 119–121; **Таджер, В.** Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. 2. изд. С.: Софи-Р, 2001, 148–153; **Павлова, М.** Гражданско право. Обща част. 2. прераб. и доп. изд. С.: Софи-Р, 2002, 308–310; **Джеров, А.** Гражданско право. Обща част. Книга първа. С.: АИ „Проф. Марин Дринов“, 1994, 182–186; **Братусь, С. Н.** Субъекты гражданского права. М.: Госюриздат, 1950, 161–180; **Koessler, M.** The Person in Imagination or Persona Ficta of the Corporation. – *Louisiana Law Review*, May 1949, Volume 9, Number 4, 435–449; **Mayson, French, Ryan.** *Company Law*. 31st ed. Oxford: Oxford University Press, 2014–2015, 146–153.

⁵⁵ С решение № 47/10.09.2010 г. по т. д. № 625/2008 г. на ВКС, II т. о., постановено по реда на чл. 290 ГПК, е прието, че юридическите лица не могат да претърпят неимуществени вреди. Тези правни субекти са носители само на имуществени права и задължения. В същия смисъл са и решение № 197/19.02.1997 г. по гр. д. № 250/1995 г. на ВКС, V г. о., решение № 457/13.05.2009 г. по гр. д. № 1116/2008 г. на ВКС, I г. о., определение № 565/05.10.2009 г. по ч. т. д. № 565/2009 г. на ВКС, II т. о., определение № 271/19.03.2010 г. по гр. д. № 8/2010 г. на ВКС, III г. о.

Същото тълкуване дава и Върховният административен съд в решение № 2381/23.02.2010 г. по адм. д. № 6651/2009 г. и решение № 7861/06.06.2011 г. по адм. д. № 3689/2011 г.

С определение № 400/26.11.2013 г. по ч. пр. д. № 6155/2013 г. на ВКС, II г. о., обаче е прието, че липсва основание да се приеме изключване на възможността да се търси отговорност за неимуществени вреди от юридическите лица.

Реалистичните теории обаче се противопоставят на това възприятие относно правната сфера на юридическите лица. Юридическото лице има собствен интерес, в т.ч. и неимуществен, и затова трябва да може да го защитава⁵⁶.

Както бе посочено, френската съдебна практика, а по-късно и законодателството приема, че синдикатите и сдруженията имат собствен интерес, който могат да защитават. Именно този интерес се определя като „колективен интерес“.

Реципирайки в ЗЗП⁵⁷ възприетата от правото на ЕС френска доктрина за защита на колективния интерес от юридическото лице, позитивното ни право възприема и нетрадиционно за нашето законодателство виждане на реалистичните теории за същността на юридическото лице.

43. С иска по чл. 188 ЗЗП е предвидена индивидуална защита на интересите на сдружение за защита на потребителите, които се изразяват в защита на интересите на потребителите. Присъждането на обезщетение на самото сдружение за причинените

В Тълкувателно решение № 4/29.01.2013 г. по т. д. № 4/2012 г. на ВКС, ОСГТК, са цитирани редица нормативни актове, които допускат юридическите лица да претендират обезщетение за претърпени неимуществени вреди.

В същия смисъл са и решение № 15127/18.11.2013 г. по адм. д. № 12319/2012 г. на ВАС и решение № 4782/05.04.2011 г. по адм. д. № 7950/2010 г. на ВАС, III отделение.

В пилотното решение от 10.05.2011 г. по делото *Фингър срещу България* (жалба № 37346/05) на Европейския съд по правата на човека е прието, че „в този контекст трябва допълнително да се отбележи, че презумпцията, че прекомерната продължителност на процедурата ще причини неимуществени вреди, се отнася както за физически лица, така и за юридически лица (по тази последна точка вж. *Provide S. r. l. v. Italy*, № 62155/00, § 10, 12, 18 и 24, ЕСПЧ 2007 г. – VIII (извлечение)“ (вж. на <http://www.justice.government.bg/47/264/>; вж. и решение от 18.11.2011 г. на ЕСПЧ по делото *Обединена македонска организация „Илинден“ и Иванов срещу България* (жалба № 37586/04) на <http://www.justice.government.bg/47/295/>).

Въз основа на това решение е създадена процедурата по глава трета „а“ от Закона за съдебната власт и разпоредбата на чл. 26 от Закона за отговорността на държавата и общините за вреди. Следователно за юридическите лица възниква право да претендират обезщетение за претърпени неимуществени вреди вследствие на нарушение на правото им на разглеждане на дело в разумен срок по чл. 6, § 1 ЕКПЧ.

С решение от 16.04.2004 по ВАД № 102/2003 г. на Арбитражния съд при Българската търговско-промишлена палата е прието, че ако е засегнато доброто име на юридическо лице, то следва да бъде обезщетено за претърпените неимуществени вреди (вж. сп. „Търговско и конкурентно право“, 2004, № 8).

⁵⁶ Така **Стойчев, К.** Към въпроса за правната природа на юридическото лице. – В: Актуални проблеми на гражданското, търговското и семейното право. Юбилеен сборник по случай 80-годишнината на акад. проф. д.ю.н. Чудомир Големинов. С.: Фенея, 2010, 42–60.

⁵⁷ По-рано в Закона за защита на потребителите и правилата за търговията (обн., ДВ, бр. 30/2.04.1999, отм., ДВ, бр. 99/2005 г., в сила от 10.06.2006 г.).

вреди на колективните интереси на потребителите представлява ярък израз на концепцията за самостоятелност на интересите на сдружението, които се определят в описанияте в учредителния му акт цели.

Законодателят не е имал смелостта директно да посочи, че се претендира обезщетение за вреди на самото дружество. От разпоредбата на чл. 188, ал. 4 ЗЗП обаче може да се направи изводът, че това са претърпени от самото сдружение вреди, тъй като обезщетението при предявен от няколко сдружения иск се разпределя между тях, т.е. между увредените лица.

Друг аргумент в полза на виждането, че сдружението претендира обезщетение за собствени си неимуществени вреди, е обстоятелството, че единствено сдружение за защита на интересите на потребителите е активно легитимирано да претендира вреди за нарушение на колективния интерес на потребителите. Както бе посочено, Препоръката на ЕК за общи принципи на механизмите за колективни иски за преустановяване на нарушения и колективни иски за обезщетение в държавите членки, свързани с нарушения на правата, предоставени съгласно правото на Европейския съюз, уточнява, че Директива 2009/22/ЕО (Директива 98/27/ЕО) не въвежда иск за присъждане на обезщетение за вредите, претърпени от самите потребители.

Следващ аргумент в полза на становището, че сдружението претендира обезщетение за претърпени от него вреди, е разпоредбата на чл. 186а, ал. 2, т. 1 ЗЗП. Според нея иск по чл. 186, ал. 1 може да предяви и квалифицирана организация на държава – членка на Европейския съюз, на територията на която са настъпили последиците от нарушението на колективните интереси на потребителите, извършено на територията на Република България, при условие че нарушението накърнява интересите, които са обект на защита от тази квалифицирана организация – т.е. при условие че са нарушени нейните интереси, които са залегнали в учредителния ѝ акт.

За това, че сдружението претендира обезщетение за собствени неимуществени вреди, говори и отмененият текст на чл. 188, ал. 3 ЗЗП, според който съдът присъжда обезщетението на сдружението на потребителите, като определя размера му по справедливост. Принципното положение в нашата правна система, е че по справедливост се обезщетяват неимуществените вреди (чл. 52 от Закона за задълженията и договорите⁵⁸). По отношение на определяне на обезщетение за претърпени имуществени вреди, които са установени по основание, но не и по размер, законът не използва

⁵⁸ Вж. ПВС № 4/23.12.1968 г., ПВС № 4/30.10.1975 г., ПВС № 7/4.10.1978 г., ПВС № 2/30.11.1984 г. по гр. д. № 2/1984 г. на ПВС, определение № 1171/12.09.2011 г. по гр. д. № 1948/2010 г. на ВКС, IV г. о., определение № 1146/01.11.2012 г. по гр. д. № 336/2012 г. на ВКС, IV г. о., решение № 527/23.02.2012 г. по н. д. № 2472/2011 г. на ВКС, II н. о., решение № 67/16.03.2012 г. по гр. д. № 1101/2011 г. на ВКС, III г. о., решение № 191/24.11.2014 г. по гр. д. № 1836/2014 г. на ВКС, III г. о., и др.

понятието „справедливост“, а израза „по своя преценка“ (чл. 162 ГПК)⁵⁹. Ето защо от граматическото тълкуване на отменената разпоредба от ЗЗП следва, че сдружението претендира обезщетение за претърпените от него неимуществени вреди, които се изразяват в накърняване на целите, залегнали в устава му – осигуряване на правна сигурност в отношенията между потребители и търговци.

44. След като обезщетението е за претърпени собствени вреди, то и преюдициалното спрямо иска по чл. 188 ЗЗП производство по чл. 186, ал. 1 ЗЗП е за защита на собствените интереси на сдружението. Това е така, тъй като сдружението е създадено с тази цел – защита на правата на потребителите (вж. чл. 170, ал. 1, т. 1 ЗЗП), т.е. то защитава своите интереси, които представляват защита на колективните интереси на потребителите.

Посочените различия в понятието за колективен иск и защитата на колективния интерес показват, че уреденото в ГПК колективно производство представлява квазиколективен иск.

45. В изложения сравнителноправен преглед на нормативната уредба на института на колективния иск не се среща производство, в което да не се претендират индивидуални вреди на участниците. Националният ни законодателен орган обаче е преценил, че институтът на колективния иск в ГПК следва да бъде уреден по друг начин.

Всъщност разпоредбата на чл. 379 ГПК до голяма степен се приближава до текстовете на чл. 51 и 52 от Закона за защита на потребителите и правилата за търговията (ЗЗППТ – отм.). Според текстовете на отменения закон иск за защита на интересите на потребителите по реда на тази глава може да предяви всеки потребител, група потребители, сдруженията на потребителите или Комисията по търговия и защита на потребителите. За разлика от ЗЗППТ (отм.) ЗЗП постановява, че само сдружение за защита на потребителите, включено в списъка на квалифицираните организации⁶⁰ по чл. 164, ал. 1, т. 7 ЗЗП, може да предявява исковите по глава девета, раздел IV от ЗЗП, както и Комисията за защита на потребителите.

Така с новия ЗЗП е отречена възможността за участие на множество лица в производството по искове за установяване, за преустановяване или за забрана на действия или търговски практики, които са в нарушение на колективните интереси на

⁵⁹ Вж. ПВС № 4/23.12.1968 г. и Тълкувателно решение № 47/03.04.1961 г. на ОСГК на ВС.

⁶⁰ Съгласно § 13, т. 22 ПЗР ЗЗП „квалифицирана организация“ е всяка организация, учредена съобразно изискванията на националното законодателство на държава – членка на Европейския съюз, за защита на колективните интереси на потребителите, която има правен интерес да предяви иск за преустановяване или за забрана на действия или търговски практики, които са в нарушение на колективните интереси на потребителите“.

потребителите, или по искове за обезщетяване на вреди, причинени на колективните интереси.

Нещо повече, с новия ЗЗП е прието категорично, че сдружението за защита на интересите на потребителите има правен интерес от предявяване на иска (вж. бел. под линия № 61). Под „правен интерес“ българският законодател разбира правната полза, която има правният субект от извършване на определено правно действие или волеизявление⁶¹. Според ВКС организацията за защита на колективния интерес на увредените лица е процесуален застъпник на увредените лица, т.е. процесуалното положение на сдружението за защита на колективния интерес на потребителите е обусловено от чуждо материално право. Това означава, че сдружението следва да търси осъждане или правна промяна не в своя полза, а в полза на носителя на материалното право⁶².

46. Положението на сдружението в производството по чл. 186 ЗЗП с известни условия би могло да се приравни на процесуално застъпничество, тъй като правните последици на решението ще се разпространят косвено и в чужда правна сфера. В същото време, както бе посочено, сдружението защитава собствените си интереси. То е създадено с цел да защитава колективните интереси на потребителите и поради това упражнява процесуалното право на иск с цел защита на собствените си интереси.

47. В производството по иска по чл. 188 ЗЗП обаче не може да се приеме, че сдружението е процесуален субституент на увредени потребители. Както бе посочено, и тук сдружението търси защита на собствените си интереси. Тук ясно е указано, че обезщетението се присъжда в полза на сдружението, а не в полза на други лица. Процесуалното застъпничество не намира място в процеса.

VIII. ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ

48. Изложеното разкрива дълбокото различие между института на колективния иск и защитата на колективните интереси на потребителите, въведена с Директива 98/27/ЕО (сега Директива 2009/22/ЕО).

Защитата на колективните интереси на потребителите остава неразбрана от националния ни законодател и изменението на ЗЗП с приемането на ГПК от 2007 г. е достатъчно доказателство за това.

⁶¹ Така **Рачев, Ф.** Значение, същност и характеристика на интереса. – Правна мисъл, 1976, № 5, 41–51.

⁶² Така **Сталев, Ж., А. Мингова, В. Попова, Р. Иванова.** Българско гражданско процесуално право. 8. доп. и прераб. изд. С.: Сиела – Софт Енд Пъблишинг, 2006, с. 402.

Макар и да се разглеждат по реда на колективното исково производство, до настоящия момент са предявени над 50 иска по чл. 186 ЗЗП в различни области на икономиката – ВиК, енергетиката, небанковите финансови институции, застрахователния сектор, туристическия сектор, здравния сектор, автомобилния сектор, телекомуникационния сектор и т.н.

За разлика от производството по чл. 186 ЗЗП към настоящия момент има предявени само 3 иска с правно основание чл. 188 ЗЗП, по които производствата не са приключили.

49. Очевидно търсенето на обезщетение от сдружение за защита на потребителите трудно намира практическа реализация. С приемането на ГПК това става още по-трудно. Премахването на разпоредбите на чл. 188, ал. 2 и 3 ЗЗП създават още по-голямо затруднение за преценка на наличието на причинени вреди на колективни интереси и за оценяването им.

Това налага изменение на ЗЗП, като на първо място следва да бъдат възстановени отменените разпоредби на чл. 188. *De lege ferenda* стои по-големият въпрос за преосмисляне на уредбата на колективното исково производство.